

non ab hominibus, sed a Deo laudari cupit et querit, hic vere Judæus est spiritalis, eo sensu quem dixi vers. 28.

Hinc tropologicè S. Hieronymus (vel potius Paulinus, ut vult Erasmus; aut certe Maximus Taurinensis, ut vult Marianus), epist. ad Teresiam, de vera circumcissione, quæ extat tom. IV operum S. Hieronymi, querit cur Deus, non in aure, digito aliave patenti corporis parte, sed in membro, quod absconditum est, circumcissionem instituerit. Et respondet, hancque dat

causam: « Illud, inquit, figuravit Dominus, quod postmodum monstravit, ne justitiam nostram coram hominibus faceremus; sed in occulto, coram eo solo, cui soli nihil est occultum, et quæ solum remuneratore bonorum novimus esse factorum. Unde non in carne palam, sed in occulto cordis Judæi esse debemus, non littera, sed spiritu. Nam littera oculis subjacet nostris, spiritus nobis carnalem refugit aspectum, ut laus juxta Apostolum ex Deo, non ex hominibus sequatur. »

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ex dictis cop. i et ii concludit omnes homines, tam Judæos, quam Gentiles, esse sub peccato, et egere gratia Christi.

Primo ergo, ne Judæos offendat, dicit eos præcellere Gentibus in eo quod Judæis credita sint eloquia et promissa Dei, quæ Deus fideliter adimplet, etiamsi nonnulli eorum fuerint et sint increduli: est enim Deus verax; omnis autem homo mendax.

Secundo, vers. 9, æquat Judæos Gentibus, in eo quod omnes sint sub peccato, idque multis Scripturæ testimoniis probat.

Tertio, vers 20, docet eosdem a peccato liberari et justificari, non ex operibus legis, in quibus gloriabantur Judæi, sed ex fide in Christum propitiatorem.

1. Quid ergo amplius Judæo est? aut quæ utilitas circumcissionis? 2. Multum per omnem modum. Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei; 3. quid enim si quidam illorum non crediderunt? Numquid incredulitas illorum fidem Dei evacuabit? Absit. 4. Est autem Deus verax: omnis autem homo mendax, sicut scriptum est: Ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris. 5. Si autem iniquitas nostra justitiam Dei commendat, quid dicemus? Numquid iniquus est Deus, qui infert iram? 6. (secundum hominem dico.) Absit. Alioquin quomodo judicabit Deus hunc mundum? 7. Si enim veritas Dei in meo mendacio abundavit in gloriam ipsius: quid adhuc et ego tanquam peccator judicor? 8. et non (sicut blasphemamur, et sicut aiunt quidam nos dicere) faciamus mala ut veniant bona: quorum damnatio justa est. 9. Quid ergo? præcellimus eos? Nequaquam. Causati enim sumus, Judæos et Græcos omnes sub peccato esse, 10. sicut scriptum est: Quia non est justus quisquam: 11. non est intelligens, non est requirens Deum. 12. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. 13. Sepulcrum patens est guttur eorum, linguæ suis dolose agebant: Venenum aspidum sub labiis eorum. 14. Quorum os maledictione et amaritudine plenum est: 15. Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. 16. Contritio et infelicitas in visceribus eorum: 17. et viam pacis non cognoverunt. 18. Non est timor Dei ante oculos eorum. 19. Scimus autem, quoniam quæcumque lex loquitur, iis qui in lege sunt, loquitur; ut omne os obstruatur, et subditus fiat omnis mundus Deo: 20. quia ex operibus legis non justificabitur omnis caro coram illo. Per legem enim cognitio peccati. 21. Nunc autem sine lege justitia Dei manifestata est: testificata a lege et Prophetis. 22. Justitia autem Dei per fidem Jesu Christi in omnes et super omnes qui credunt in eum: non enim est distinctio. 23. Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei. 24. Justificati gratis per gratiam ipsius. per redemptionem

nem, quæ est in Christo Jesu, 25. quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem justitiæ suæ, propter remissionem precedentium delictorum, 26. in sustentatione Dei, ad ostensionem justitiæ ejus in hoc tempore: ut sit ipse justus, et justificans eum, qui est ex fide Jesu Christi. 27. Ubi est ergo gloria tua? Exclusa est. Per quam legem? Factorum? Non: sed per legem fidei. 28. Arbitrari enim justificari hominem per fidem sine operibus legis. 29. An Judæorum Deus tantum? nonne et Gentium? immo et Gentium. 30. Quoniam quidem unus est Deus, qui justificat circumcissionem ex fide, et præputium per fidem. 31. Legem ergo destruximus per fidem? Absit: sed legem statuimus.

Vers. 1. 1. Quid ergo amplius Judæo est? — Occurrit hic Judæi præ Gen. tit. etzel. sentia. Apostolus objectioni, q. d. Si vera sunt quæ dixi cap. n. de inani Judæorum lege et circumcissione, quodque Deus Gentilem æque ac Judæum premiet, si servet legem, et puniat, si eam non servet: ergo in nullo videtur Judæus præcellere Gentilem. Respondet, negando id ex dictis suis sequi. Ostendit ergo hic, in quibus Judæus præcellat Gentilem.

Nota: pro quid amplius, græce est τι τὸ περισσόν; id est quid eximium Judæo est? quid magni, quid insigne et illustre habet Judæus præ Gentili? περισσόν enim aliquando supervacaneum, aliquando ἑκείθεν, id est selectum et eximium significat.

2. AUT QUÆ UTILITAS CIRCUMCSSIONIS? MULTUM, — scilicet utilis est circumcisio, multumque amplius habet Judæus, quam Gentilis.

PER OMNEM MODUM, — id est omnino, omnimode.

PRIMUM QUIDEM, QUIA CREDITA SUNT ILLIS ELOQUIA DEI. — Aliqui putant τὸ primum tantum esse exordium sententiæ sermonis.

Secundo, Origenes censet τὸ περισσόν esse principium enarrationis et enumerationis, quasi Apostolus in sequentibus multa Judæorum privilegia enumeret; quod tamen nusquam apparet.

Unde tertio, optime S. Ambrosius: primum, inquit, id est præcipuum, primum, et unum et primis est, quod Deus illis, Judæis scilicet, tanquam populo præ aliis selecto, et circumcissione distincto, quasi depositariis et custodibus credidit velut depositam « eloquia sua, » id est, ut Chrysostomus et Theodoretus, legem suam; et ut alii, Scripturas sacras, in iisque promissiones et pacta divina, futurorumque mysteriorum predicationes: hæc enim sunt eloquia vetera Dei. Unde græce est λόγια, q. d. oracula, teste Hesychio; hæc enim primitus Judæi a Deo sunt revelata illisque scripto per Prophetas tradita: ita ut illa non nisi per Judæos ad Gentiles devenerint. Hæc ergo eloquia Dei solum affert Apostolus, quibus Judæus præcellit Gentilem; licet plura alia afferre videret, ut divinam erga Judæos benevolentiam, protectionem et beneficentiam, veram fidem et religionem, miracula, sacramenta, sacrificia, sanctos Prophetas, judices, reges, Messiam

eis promissum, et ex eis natum, atque his similia: hæc, inquam, afferre hic potuisset Apostolus; sed noluit, quia hæc omnia vel explicite, vel implicite continentur in eloquiis Dei. Unde subdit Apostolus:

3. Quid enim si quidam illorum non crediderunt? Numquid incredulitas eorum fidem Dei evacuabit? — Occurrit novæ objectioni: Quomodo credita sunt Judæis eloquia Dei, cum multi eorum his non crediderint? Respondet: Esto aliqui non crediderint, Deus tamen ex parte sua credidit eis sua eloquia ac promissa, eaque fideliter adimplevit: nec enim hominum incredulitas vel infidelitas evacuare vel enervare potest Dei fidem, id est fidelitatem, ut scilicet Deus non stet promissis, quæ fecit patribus, maxime de Messia ex Judæis nascituro, omnesque fideles justificaturo, in eloquiis S. Scripturæ ipsis credita. Hic videt per eloquia Dei completi Apostolum promissa Dei.

Nota: Objicit sibi hanc Judæorum incredulitatem Apostolus, ut quasi aliam agens, pungat et perstringat eorum infidelitatem, qua Christo et Evangelio credere noluerunt.

Nota secundo: pro evacuabit, græce est καταργήσω, id est otiosam, evanidam, inefficacem, irritam reddet. Respondet enim Hebræo כָּרַת para, vel הִפְרִיז hephir. De quo plura Galat. v. 4.

4. ABSIT. EST AUTEM DEUS VERAX, OMNIS AUTEM HOMO MENDAX. — Vox autem ponitur hic pro enim, ut vertit Syrus; vide can. 23. Dat enim causam, cur incredulitas hominum Dei fidem evacuare non possit; quia scilicet Deus est verax, omnis autem homo mendax. Græce pro est, significatius habent ὁμοιωτός, id est sit, q. d. Absit, quin potius sit et statuat Deus verax, ut omnis homo est mendax. Unde Salmeron putat nostrum Interpretem verissime esto, et pro eo jam corrupte legi, est. Verum S. Augustinus, Ambrosius, Cyprianus, epist. ad Cornelium, et passim Latini tam codices, quam interpretes, constanter legunt est, non esto.

EST DEUS VERAX. — Nota: Veracitas virtus est inclinans hominem, ut in verbis veritatem custodiat, opponiturque mendaciorum. Fidelitas vero virtus est inclinans, ut pacta, et id quod promissum est, servetur et impleatur. Omnis ergo fidelitas

Car Deus non insti-
tuitur
circumci-
sionem
in alia
parte cor-
poris huius
mani?

Judei
præcell-
ent
Gentibus
in promi-
ssione
Scriptu-
rarum et
eloquio-
rum Dei.

Veracitas
est et de-
delictis
describitur.

est veracitas, non contra; sepe tamen, ut hic, pro eodem sumuntur.

Provo est vanitas, nihil et mendacium.

OMNIS AUTEM HOMO MENDAX. — Hebraice psalmus cxv, quem hic citat Paulus, habetur כִּי אָדָם כָּזֵב col adam coseb, quod primo, Theodoretus vertit, omnis homo deficit, q. d., ut Theodoretus et Euthymius in Psal. cxv: «Nihil est stabile in rebus humanis; sed universa vanitas, omnis homo vivens,» Psal. xxxviii, 6.

Hinc secundo, Aquila vertit, omnis homo est mendacium. Sic et Hieronymus (legunt hi in Hebræo alio puncto כִּי כָסֵב, pro coseb), id est, ut explicat Hieronymus in Psal. cxv: «Omne quod in hac vita videmus, omne quod intelligimus, mendacium est,» id est umbra et imago, et sepe error est. In Deo enim solo et cælo est veritas, stabilitas, eternitas. Vel, ut alii explicant, «Omnis homo est mendacium,» id est omnis homo est res nihili, futilis, vana et indigna, cujus Deus curam suscipiat; ut idem sit, quod dicitur Psal. xxx, vers. 23: «Ego dixi in excessu mentis meae, projectus sum a facie oculorum tuorum,» q. d. Videtur mihi David in hac mea trepidatione, quod obliviscaris mei, o Domine, quia sum homo mendax, id est vana, nihili. Unde huic modo opponit dicens: «Pretiosa in conspectu Domini mors sacerdotum,» q. d. Licet homo sit tam vilis, tamen eos qui sancti sunt, non negligit Deus, sed caros habet et curat.

Homo larva veritatis.

Tertio, Symmachus vertit, omnis homo mentitur. Quod S. Basilius, in Psal. cxv, sic explicat: Quia David, inquit, coram Achis coactus est se simulare stultum, et quasi mentiri; hinc ait: Omnis homo cogitur subinde mentiri, uti ego hic cogor; vel, ut idem Basilius, «Omnis homo mentitur,» id est, spem datam et de se conceptam fallit; id est, spem mentitur, cum spem et laborem agricolæ fallit, q. d. Homo tantum habet mendacem speciem et larvam veritatis. Quarto, optime noster Interpres vertit, «Omnis homo mendax,» id est ex natura corruptæ vitio et proclivitate, habitu etiam et consuetudine quivis homo potens et pronus est ut mentiat, et fidem datam fallat: rursus, homo sepe, id quod dicit, nescit; et quod promisit, obliviscitur, vel per infirmitatem implere non potest, itaque seipsa mentitur. Hinc S. Augustinus, in Sententiis, num. 322: «Nemo, ait, habet de suo nisi peccatum et mendacium. Si quid autem habet homo veritatis atque justitiæ, ab illo fonte est quem debemus sistere in hac eremo, ut ex eo quasi quibusdam guttibus irrorati non deficiamus in via.»

Nota: Citat hic Apostolus Psal. cxv, ubi dicitur: «Ego dixi in excessu,» id est, ut explicat S. Basilius, in extasi et raptu mentis; vel potius, ut ex Hebræo vertunt Hieronymus, Augustinus et Aquila, in stupore, pavore et perturbatione mentis (hoc enim est חִפְזוֹן chippazon): «Omnis homo mendax,» q. d. Ego David, cum essem in tot malis, ut in me oratione diffidentia salutis et regni

promissi, ex precipitatione animi perturbati, dixi: «Omnis homo mendax.» Ecce enim Samuel promisit mihi regnum, Saul filium, amicum et milites, quibus in castris presuli, suam promiserunt mihi fidem et opem; et ecce ego miser et pauper hic pereo, omnes me deserunt, et fidem mihi datam fallunt, Saul me persequente.

Dicoes: Ergo hæc verba non sunt Scriptura sacra, nec Spiritus Sancti, sed Davidis agitata malo et falso diffidentie spiritu; quia vere evasit rex postea, hominesque non mendaces, sed veraces expertus est.

Respondeo: Verum est, scilicet hæc verba non esse Spiritus Sancti, quatenus dicta sunt a Davide; sed tamen quatenus illa ipsa hic dicuntur et confirmantur a S. Paulo, eatenus sunt Spiritus Sancti, qui hæc verba Davidis hic sua facit, quia a parte rei vera sunt eo sensu, quem paulo ante dedi. Adde, etiam quatenus dicta sunt a Davide, esse Scripturam sacram hæc tenent, quia nimirum Spiritus Sanctus, in Psal. cxv, testatur Davidem ea dixisse, sicut in Evangelio testatur Judæus dixisse de Christo, «Daemionium habet,» etiamsi animo turbido, imo maligno, idipsum dixerint.

Nota secundo: Loquitur Paulus hic de homine secundum statum naturæ corruptæ. Sic enim est mendax: nam per gratiam homo fit quasi Deus, et desinit esse homo et mendax, ait S. Hieronymus et S. Augustinus in Psal. cxv.

Nota tertio hic morale documentum. Ex natura corrupta, quatuor maxime in homine pullulant propensiones ad malum: prima est ad voluptatem et libidinem; secunda est ad excellentiam, et ad excusandum peccata; tertia est propensio ad vana, curiosa et caduca bona; quarta est propensio ad mentium et fallendum, ubi res propria agitur. Unde Aquila vertit, omnis homo est mendacium, id est, ita sepe mentitur, ut videatur totus consensus ex mendaciis, fraudibus et vanitatibus. Hinc videas perperam ex hoc loco probare Lutherum, omne opus hominis justis, etsi sanctum, peccato aliquo infectum esse esseque peccatum. Ratio Lutheri hæc est: «Facilius, inquit, est verum dicere, quam bonum agere;» atqui nequit homo verum dicere, quia omnis homo mentitur, ut ait hic Apostolus: ergo nequit quoque homo bonum agere. Sed et fallit et fallitur Lutherus; nec enim semper major propositio ipsius est vera: nam furi in equaleo, martyri in tormentis difficillimum est fateri et profiteri veritatem; illudque illi longe difficilius est, quam dare elemosynam, orare, aut aliud opus bonum facere. Deinde in minori assumit ipse falsum: non enim dicit Apostolus omnem hominem semper mentiri, sed tantum, omnem hominem esse mendacem.

Sicut scriptum est. — Probat quod a Deo si verax, omnis autem homo mendax, ex Psal. l, ubi dicitur: «Ut justificentur in sermonibus tuis.» Ut significat hic non intentionem, sed eventum homicidii et adulterii Davidis, q. d. Peccavi. Do-

Ex natura corrupta quatuor pullulant propensiones ad malum.

Probat quod a Deo si verax, omnis autem homo mendax.

mine, sed parce et miserere mei, atque ita fiet, ut per peccata mea, quæ condonas, justus et ita exax ostendaris, o Deus, in tuis promissis: ita Theodoretus, et hunc esse sensum mox clarius patebit.

Hæc verba sunt Davidis: legio tantum et accomodatissime conveniunt Christo.

ET VINCAS CUM JUDICARIS. — Primo, S. Hieronymus in Psal. l, et Gregorius in Psal. iv Pavit, hoc de Christo sic explicant, q. d. Tu solus inter omnes judicatus, o Christo, a peccato immunis, injuste adjudicatus cruci vincis; quia a morte gloriosus resurgis, et judices tuos æternæ morti adjudicabis. «Judicatus, ait S. Gregorius, Dominus vicit, quia unde in passione succubuit, inde majorem sui gloriam resurgendo manifestavit. Judicatus vicit, quia quorum ad tempus judicium moriendo subit, eos justo judicio condemnatos æternæ morte multavit.» Verum hic sensus non est literalis, sed allegoricus, vel potius accomodatissimus: ad litteram enim sunt hæc verba Davidis penitentis et petentis a Deo veniam sui peccati, uti patet ex titulo Psal. l.

Secundo, Theodoretus, Euthymius et Jansenius in Psal. l, sic hæc explicant, q. d. David: In judicio, quo me homicidii, o Domine, per Nathan arguis, fateor me a te vinci, et homicidii, adulterii ac ingratitudinis reum peragi et damnari. Hic sensus satis convenit Davidi Psal. l, sed non bene coheret hic apud Paulum cum præcedentibus. Vult enim per hunc versum Psal. l Paulus probare, quod Deus sit in promissis verax, et omnis homo mendax.

Tertio, Hesyclus et Didymus, in catena Græcorum, in Psal. l, sic exponunt: «Ut vincas in sermonibus tuis,» quibus dixisti, o Domine, omnes declinasse et esse peccatores. Cum enim ego David insolentius contra hos de mea virtute et constantia gloriaris sim, dicens, Psal. xxix: «In virtute mea non movebor in æternum;» jam lapsus in eodem Uriæ agnosco me fragilem peccatorem, atque pristinae meae gratiæ et constantiæ non me, sed te auctorem fuisse. Verum Paulus hic agit de victoria non humane arrogantie, quam Deus contudit et vincit, subrahendo suam potentiam et gratiam, sed de victoria fidelitatis Dei, quæ heus nostram infidelitatem et ingratitudinem vincit et superat. Ut patet ex vers. 3 et 4.

Quarto, aptissime et congruentissime tam Davidi, quam Paulo hæc sententia sic explicanda est, q. d. Fateor ego David, me coram te, o Domine, peccasse; sed parce, et promissa mihi olim a te facta restitue, indeque fiet, ut vincas, et veipsa evertas judicia hominum, qui censent etipientur te non statum promissis, quibus tum cuius penitentiam veniam (ita S. Gregorius), tum mihi Davidi proprie regnum perpetuum in Salomone et Messia filiis promissisti. Promissis, inquam, non conditionatis: nam hæc non servata conditione evacuati et irrita fieri posse constat, salva fide et veritate promittentis sed absolutis,

ita S. Thomas, scilicet ut homines hanc tandem sententiam ferant: Justus est hic Deus, qui sua pacta servat, etiam his (puta mihi Davidi meisque posteris) a quibus post pacta injuria afficitur. Siquæ ergo David mendax et fallax ostender; atque ex me meoque hoc exemplo et similitudine, quivis alius homo mihi similis pariter mendax, id est Deo infidelis et peccator; Deus vero verax et fidelis ostenditur: hoc enim probare intendit Apostolus.

5. SI AUTEM INIQUITAS NOSTRA JUSTITIAM DEI COMMENDAT, QUID DICEMUS? NUMQUID INIQUITUS EST DEUS, QUI INFERT IRAM? 6. SECUNDUM HOMINEM DICITUR. — Occurrit hic Apostolus objectioni hominem insipientium. Unde ait: «Secundum hominem dico,» id est ea hic oppono et objicio, quæ homo non sapiens, sed carnalis objicit. Scilicet, si Davidis et nostra iniquitas in causa est, ut Dei justitia et fidelitas erga nos magis illustretur; ergo iniquus videtur Deus, si nos iniquos puniat, et non potius præmiat, quasi auctores, ut ejus justitia magis eluceat. Respondet Apostolus:

ABSIT, — scilicet ut iniquus sit Deus, utque iniquitas nostra per se, et natura sua Dei commendat justitiam. Hæc enim illustratio gloriæ et justitiæ Dei per accidens ex peccato sequitur. Unde subdit Apostolus dicens (1):

7. SI ENIM VERITAS DEI IN MEO MENDACIO ABUNDAVIT IN GLORIAM IPSIUS, — ut nonnulli colligunt ex eo quod dixi: «Ut justificentur in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris,» q. d. Si mendacium et peccatum per se cedit in gloriam veracitatis et fidelitatis Dei, qua hominibus, licet peccatoribus et ingratis, promissa sua servat Deus.

QUID ADHUC ET EGO TANQUAM PECCATOR JUDICOR? — et non potius laudor, tanquam illustrator gloriæ diviniæ (2)?

8. ET CUR NON FACIAMUS MALA, UT VENIANT BONA? VERS. 8. SICUT BLASPHEMAMUR (id est sicut calumniamur), ET SICUT AMENT QUIDAM NOS DICERE, — quasi doceamus mendacia et peccata nostra natura sua in gloriam Dei cedere, illiusque fidelitatem et misericordiam provocare et commendare. Si enim et hoc verum esset, utique peccandum esset, et in justis esset Deus ulciscens peccatum. Ita passim interpretet cum Theophylacto. Videtur hi vercores hujus calumniæ occasionem sumpsisse ex eo, quod sepe doceret Apostolus, superabundasse gratiam Dei, ubi abundavit hominum

Illustratio diviniæ gloriæ tantum per accidens sequitur ex peccato. Vers. 7.

Ad hoc tenentur dei misericordiam et gratiam natura sua non ordinantur peccata.

(1) «Alioquin quomodo Deus judicabit hunc mundum?» etiam Paganos. Si obiecto hæc (vers. 5 propostia) valerit, Deus nullum hominem punire posset, nec Judæum, nec Ethnicum. Juste autem puniri Paganos a Deo, ipsi Judæi concedunt. Ergo per instantiam respondet, et Judæos ipsorum gladio jugulat Paulus.

(2) Juxta alios, Paulus hoc vers. in persona Pagani hominis loquitur: Si tu Judæus, inquit, impunitatem speras, ego Paganus eadem ratione impunitatem sperare possum. Nam per idololatram occasio datur Deo vero ostendendi se solum esse verum Deum, gentium autem Deos nihil esse.

iniquitas, et eam cecisse in laudem gratiae et justitiae Dei.

Quoniam (scilicet tam ita sententiam, quam nos calculandiim) DAMNATIO JUSTA EST. — Hi enim perinde syllogizant, et perinde faciunt, atque si quis de viro pio et patiente ita concluderet: Hic vir mirae est patientiae, omnia tolerat, omnia dissimulat: ergo vexemus eum, milleque injurias ei irrogemus, ut ejus patientiam exerceamus et illustremus. Hic enim est paralogismus et perversa argumentatio: nam tam virtus et gloria hujus viri ex injuriis protervorum, quam gloria Dei ex peccato nostro, non per se, et natura sua provenit, sed per sapientiam viri sancti, et per sapientiam Dei, qui malum ordinare novit ad bonum misericordiae vel justitiae suae, ut docet S. Augustinus in *Enchirid.*, cap. cxvi, et lib. III *De Gen. ad litter.*, cap. xxiv. «Deus, ait S. Augustinus, rerum optimus est conditor, et peccatorum justissimus ordinator.» Idem docet S. Dionysius, *De Divin. Nominib.*, cap. iv, ubi agit de malo, sub finem: et Boetius, lib. IV *De Consol.*, prosa 6, ubi sic ait: «Divina est vis cui mala quoque bona sunt, cum eis competenter utendo, alicujus boni elicet effectum. Quod enim quidam cuncta complectitur, ut quod ab assignati ordinis ratione discedit, hoc idem licet in alium, tamen in ordinem relabitur, ne quid in regno providentiae liceat temeritati.»

Deus sapientia sua ordinata ad bonum misericordiae, vel justitiae.

Nullum vel minimum peccatum est medium eligibile, ut gravissimum peccatum evitentur.

Nota hic cum Cajetano nullum peccatum, nec minimum quidem veniale, medium esse eligibile, aut faciendum, ut peccata etiam gravissima evitentur.

Dices: S. Gregorius, lib. XXXII *Moral.*, cap. xx, videtur contrarium docere. Ait enim: «Dum mens inter minora et maxima peccata constringitur, si nullus omnino sine peccato evadendi aditus pateat, minora semper eligantur.»

Respondet: S. Gregorius loquitur de scrupulis et perplexis. His enim si videtur se peccatorum quidquid agant, eligant minus, scilicet id quod eis minus malum esse videtur, si facultas doctos consulendi, aut alia ratio nodum conscientiae perplexum dissolvendi, non suppetat.

Ver. 9.

9. Quid ergo praecellimus eos? — Judaei Ethnicos, quasi ob merita nostra, legem, aut circumsionem prae eis vocati sumus ad fidem et justitiam Christi? Redit enim hic Paulus ad propositum suum, quod tetigit vers. 2. Respondet, «Nequaquam» praecellimus nos Judaei ipsos Gentiles.

CAUSATI ENIM SUMUS, — id est causam antea attulimus: unde Graeca clarius habent, προϋποκαταστα, προκαταστάτους.

Ver. 10

10 et 11. SICUT SCRIPTUM EST: QUIA NON EST JUSTUS QUIQUAM, NON EST INTELLIGENS, NON EST REQUIRENS DEUM. — Docet S. Hieronymus, *in lib. XVI Comment. in Isaiam*, sumptos esse hos versus sequentes, quos hic citat Paulus, ex variis locis Scripturae, ex *Psal. XIII, 1; Psal. LII, 3; Psal.*

v. 11; Psal. CXXXIX, 4; Psal. IX, 7; Isaiam LIX, 7; Prov. I, 16; atque omnes hi versus ita separati, ex hoc loco Apostoli, qui omnes hic jungit, simul translati sunt in *Psal. XIII* Latine versionis, etiam in editione Romana, sed sub eodem versu. Pari modo simul omnes habentur in *Syra* et *Aegyptie* versione *Psal. XIII*, et in codice Anglicani psalterii Hebraei (quem citat Arias in *Apparatu*, et Lindanus, lib. I *De Optimo genere interpret. S. Script.*) inventi sunt omnes hebraei in *Psal. XIII*. Sed codicibus illius Anglicani auctoritas et antiquitas est incerta. Nam passim hi versus in Hebraeo non exstant *Psal. XIII*, sed sparsim in Scripturae locis jam citatis. Vide Francisum Lucam in *Notis ad Psal. XIII*.

Nota: significant hi versus corruptionem hominis et naturae, per fidem et gratiam non sanatae, ut mox fusius ostendam; haec enim omnis peccato est subdita, non cuivis, sed una huic, altera alteri. Quod enim particulatim cap. I de Gentilibus, et cap. II de Judaeis probavit Apostolus, scilicet omnes esse sub peccato, hic more Rhetorum generatim, per complexiorem et exaggerationem concludit et amplificat.

NON EST JUSTUS QUIQUAM, NON EST INTELLIGENS, NON EST REQUIRENS DEUM.

Nota primo: Citat hic Apostolus quaedam non quoad verbum, sed quoad sensum. Nam *non est justus*, et, ut Graeca addunt ἀδικός, id est, *ne unus quidem*, nusquam scriptum est hisce verbis, sed aliis aequivalentibus, puta his: «Non est qui faciat bonum, non est intelligens, non est requirens Deum.» Itaque videtur Apostolus omnes sequentes Scripturae versus, in quibus particulatim hominum peccata enarrat, una generali sententia quasi synopsis et argumento complexus, dicens et praemittens: «Non est justus quisquam, et eamque deinde quasi in partes dividit, dicens: «Non est intelligens, non est requirens Deum.» Licet enim haec verba de quolibet impio a Psalme, *Psal. XIII*, dicta esse videantur; tamen *non est intelligens* proprie convenit Gentilibus, qui idola coluerunt, et Deum verum non agnoverunt: *non est requirens Deum* proprie competit Judaeis, qui Deum quidem agnoverunt, sed legem et voluntatem non requisiverunt, nec observarunt, et hoc videtur hic velle Paulus, q. d. Quidam non intelligunt, nec cognoscunt Deum, quales sunt Gentiles: quidam vero Deum cognoscunt, sed Dei mandata non requirunt, nec custodiunt, quales sunt Judaei; atque ideo nec Judaeus, nec Gentilis, adeoque nemo justus est inter filios hominum.

Nota secundo: Citat hic Paulus *Psal. XIII, 2*, ubi sic dicitur: «Dominus de caelo prospexit super filios hominum, et videt, si est intelligens aut requirens Deum,» q. d. Quaesivit Deus an quis hominum esset intelligens aut requirens Deum: et quantumcumque quaesierit, neminem tamen invenit. Nam, ut precessit ibidem, «non est qui

Scripturae sua concepti

Corruptio naturae per gratiam Christi restaurata.

Gentiles et Judaei in quibus haec insinuantur.

faciat bonum, non est usque ad unum.» Unde et Paulus non verba, sed sensum reddens vertit, «non est intelligens, non est requirens Deum.» Vocula enim *st*, quae est in *Psal. XIII*, Hebraeis saepe negantis est, idemque valet quod *non*. Id patet in juramentis Hebraeorum, ut: «Haec mihi faciat Deus, si steterit caput Elisei super ipsum,» IV *Reg. vi, 31*, id est, juro quod non stabit caput Elisei super ipsum, juro quod demam Eliseo caput. Sic hic: «Prospexit, et videt, si est intelligens aut requirens Deum,» idem est, ac si dicat: Prospexit et vidit Deus, quod non est intelligens quisquam, aut requirens Deum.

An de se hic aliter haec Deo videtur: haec sunt intelligenda?

Quaeres, an haec Psalms verba, «non est intelligens, non est requirens Deum,» de omnibus omnino hominibus, an tantum de certo hominum genere dicta sint? Genebrardus, Jansenius et alii, in *Psal. XIII*, volunt illa dicta esse de solis atheis, quasi Aetolus suam universalem propositionem, scilicet omnes esse peccatores, probet tantum per exemplum aetheorum, qui maximi sunt peccatores, uti omnem hominem esse mendacem, probavit per exemplum Davidis, vers. 4. Nam de solis atheis dicitur ibidem, vers. 4: «Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus,» hebraice אין אלהים *en Elohim*, non est Elohim, id est, non est Deus iudex et vindex honorum et malorum; et, ut Chaldaeus vertit, *non est potestas Dei in terra*. Elohim enim Dei non essentiam significat, sed providentiam, qua Deus mundum regit, judicat, punit, vel praemiatur. Homines enim qui negant hanc Dei providentiam, sine Numinis aut viadictis metu, ruunt in omnia scelera, quae ibi deinceps enarrat Psalms, ut notant Chrysostomus et Theodoratus in *Psal. XIII*.

Verum respondeo et dico, cum Salmerone, Toletus et alii, haec Psalms verba non de solis atheis, sed de quibusvis hominibus intelligenda esse. Patet id clare ex hoc Apostoli, qui verus est Davidis interpres, loco. Nam ex hisce Psalms verbis Apostolus hic plene et adequate totoque conatu probare intendit, omnes omnino homines esse sub peccato. Illud autem non pleno, nec adequate ex his probaret, si illa de solis atheis intelligenda essent. Responderent enim Judaei Paulo haec Psalms verba obijcienti, Davidem de idololatriis et atheis loqui, ad se ista non pertinere, utpote qui sint jurati aetheorum hostes, itaque rueret nervus et vis argumenti Paulini. Unde Paulus, ut hoc elidat, vers. 19, ait: «Scimus autem quoniam quaecumque lex loquitur, iis qui in lege sunt, loquitur,»

Secundo, id patet ex ipso Psalme, qui clare initio psalmi insinuat se non de atheo tantum, sed de quovis insipiente loqui. «Dixit, inquit, insipiens.» Insipiens autem phrasia Davidis et Sapientis est quivis impius, qui insipienter Deum suae concupiscentiae, et aeterna bona caducis, quae adamant, posthabet et postponit. Unde de talibus mox subdit: «Non est qui faciat bonum usque

ad unum.» Primus ergo insipientis fuit Adam pater noster, qui insipienter credidit Evae et serpenti, adeoque uno pommo se et nos omnes perdidit; indeque nos omnes insipientes facti et nati sumus.

Describit ergo Psalms, *Psal. illo XIII*, insipientiam et corruptionem humanae naturae omniumque hominum, si sola eorum natura peccato vilata, sine Dei gratia illam reparante et restaurante, consideretur. Tali enim statui homines in omnia peccata proclives ruunt, adeoque tandem eo deveniunt, ut vel explicitae, vel implicitae dicant: Non est Deus iudex et vindex malorum, ut scilicet licentius et magis impune peccent.

Tertio, id ipsum patet ex eo quod tam hoc *Psal. XIII, 1*, quam alibi Psalms opponat hunc statum insipientiae et corruptionis humanae naturae, statui gratiae, quod Deus naturam lapsam sanat, redimit, reparat et justificat. Ait enim: «Quoniam Dominus in generatione justa est. Quis dabit ex Sion salutare Israel? Cum averterit Dominus captivitatem plebis suae, exultabit Jacob et habitabit Israel.» Quod ergo dicit Psalms, *Psal. XIII, 1*: «Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus,» proponit hoc non quasi argumentum et scopum totius psalmi, sed quasi extremum et summum malorum, ad quod tandem pervenit hominum insipientia. Unde versus seq. gradus peccatorum explicat, quibus sensum eo consensum dunt homines. Aliter respondet et explicat illum versus Salmeron: Omnis, inquit, insipiens, id est impius et peccator, hoc ipso quod peccat, in corde suo implicitae et virtualiter dicit: «Non est Deus:» quia ita libere et impudenter in Deum peccat, ac si Deus peccatum ejus non videret, vel punire non posset, aut non vellet, adeoque ac si Deus iudex et vindex non esset: atque huic expositioni favet, quod ita se explicare videatur Psalms, vers. 2, dicens, ut hic vertit Paulus: «Non est intelligens, non est requirens Deum.»

12. OMNES DECLINAVERUNT (hebraice כָּל בָּשָׂר, id est *Ver. 12*) est recesserunt, scilicet a Deo), SIMIL INUTILES FACTI SUNT. — Hebraice נִלְכָּדוּ *nelachdu*, id est computruerunt, fetuerunt; Chaldaeus vertit *obtorpuerunt*, indeque inutiles facti sunt, nullos ferentes bonos fructus fidei et bonorum operum, sed tantum malos, vana, putidos et fastidiosus gula, luxuria, superbiae aliorumque seclerum.

NON EST QUI FACIAT BONUM, NON EST USQUE AD UNUM. — «Unum,» scilicet Christum, qui excipitur, quique solus per se facit bonum, ait S. Augustinus, p. 13. Verum hic sensus non respondet Hebraeo in *Psal. XIII*; ibi enim hebraice habetur דָּוִד אֱלֹהִים *en gam ehad*, hoc est, non est quidem unus, id est nullus est.

Unde secundo, Cajetanus sic exponit: Non est qui faciat per omnia bonum, ut nunquam peccet saltem venialiter. Sic et Chrysostomus, in *Psal. XIII*, qui hanc sententiam nimis laxo extendit etiam ad B. Virginem, quam in Christi passione

putat ipse defectum et deliquium fidei cum Apostolis circa Christum Christique resurrectionem passam fuisse. Verum hic jam est error: tollius enim Ecclesie sensus et consensus est, B. Virginem nunquam ne venierit quidem peccasse, uti declarat Concilium Tridentinum, sess. VI, cap. 23.

Tertio, S. Thomas censet hic esse hyperbolen: « non est unus, » sive nullus est, id est pauci sunt qui faciant bonum.

Quarto, Ambrosius putat Psaltem loqui non de piis, sed de impiis: horum enim nullus est bonus. Sed hoc non satisficit; quia Apostolus ex hoc Psaltem versus probat neminem esse piū et bonum, sed omnes omnino homines esse sub peccato et ira Dei.

Quinto ergo, hic est genuinus hujus loci sensus: « Non est qui » ex se, sine Dei, id est Christi, gratia « faciat bonum » absolute, tale scilicet, ut inde bonus et justus coram Deo dici, dignusque Dei gratia aut aeterna gloria censi possit: quia omnes peccato Adæ corrupti et concupiscentia infecti, in peccata varia proclives declinant. Ita S. Augustinus in Psal. XIII. Hinc ergo non sequitur, omnia opera infidelium esse mala et peccata, sed tantum esse inepta ad justitiam et gratiam Dei promerendam. Hoc enim hic vocatur bonum.

13. SEPULCRUM PATENS EST GUTTUR EORUM, — q. d. Quilibet homines peccato et concupiscentia corrupti, instar sepulcri patens, spurca, tetra, fetida, dolosa, maledicta exhalant, proloquuntur et peccant. Guttur eorum, quasi sepulcrum patens, feditatem, putorem et abominationem lethalem mortui cordis, quasi cadaveris intus sepulcri, semper exhalat. Addit S. Augustinus, in Psal. XIII, per sepulcrum patens significari vociferantem cibis inhiantibus gula.

VENENUM ASPIDUM SUB LABIIS EORUM, — q. d. Iidem homines labia et os venenata habent, ut vix aliud in eos quibus irati et offensi sunt, proferant, quam contumelias et maledicta, quin et verbis addant verbera et cædes. Unde subdit Apostolus: « Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. »

16. CONTRITIO ET INFELICITAS IN VIBIS EORUM, — q. d. Vire, gressus et conatus eorum eo tendunt, ut alios et sese invicem conterant miserosque faciant. Patet ex Hebræo. Aliter Theophylactus: « Contritio et infelicitas, » inquit, est peccatum, quia peccatum conterit et infelicem facit animam. De corruptione humane nature, tam quoad animam, quam quoad corpus, vide S. Augustinum, lib. XXII De Civit., cap. XXII.

19. SCILICET AUTEM QUANTAM QUÆCUMQUE LOQUITUR, IS QUI IN LEGE SUNT, LEX LOQUITUR. — Est occupatio, q. d. Ne dicas, o Judæe, hos versus, qui omnes homines de tam gravibus peccatis arguunt, de solis Gentilibus loqui. Nam hi versus sunt versus legis, puta Psalms et Prophetarum, qui non tam Gentilibus, quam iis qui in lege sunt,

Christi gratia merito habetur. In fine.

Ver. 19. Illi versus speciant de quo Joannes de Beatis.

id est Judæis, loquuntur, eorumque vitia increpant et castigant. Ita S. Chrysostomus et Theophylactus.

UT OMNES OS OBSTRUAT (ut nemo audeat se a peccato excusare), ET SUBDITUS FIAT OMNIS MUNDUS DEO. — Pro subditus, græce est ἐπιθετός, id est condemnationi (dixi enim causam, crimen, condemnationem, vindictam et penam significat) obnoxius. Ita Syrus, Chrysostomus et Theophylactus, q. d. S. Scriptura versibus jam citatis ita omnes de peccatis redarguit, ut omnis homo qui est in mundo, lateri debeat se coram Deo reum esse, seque Dei iræ et vindictæ obnoxius et subditum esse, ob crimina in Deum admissa: unde S. Augustinus, lib. De Gratia Christi, cap. VIII, legit, « ut reus fiat omnis mundus Deo. » Secundo, Ambrosius: « ut mundus, inquit, subditus, » id est prostratus et supplex, « fiat Deo, itaque ad suorum peccatorum indulgentiam et Dei gratiam pervenire queat. » Addit tertio Theophylactus: « ut mundus » inquit, ἐπιθετός, id est condemnatus, hoc est, libertate ac fiducia carens, et indignus opis alienæ, agnoscat se egere Dei gratia et clementia. Sed primus sensus maxime proprius et genuinus est.

20. QUIA EX OPERIBUS LEGIS NON JUSTIFICABITUR OMNIS CARO (omnis homo, est synecdoche) CORAM ILLO. — Est occupatio altera, q. d. Excipies iterum, o Judæe, et obtendes dicendum: Esto sim peccator, et in peccata incidam; tamen habeo opera legis, aspersiones, lustrationes et sacrificia pro peccato, quibus peccatum expiunt. Respondet Apostolus, hæc opera posse quidem purgare et expiare carnem et irregularitatem externam, sive carnalem et politicam, non tamen posse animam purgare et justificare a peccato: tum quia sacra Scriptura omnes omnino homines etiam qui sub lege sunt, post omnes hæc suas lustrationes, peccati condemnat; tum quia lex et opera legis tantum indicium et demonstratio, non autem expiatio sunt peccati.

Nota: Cum Apostolus asserit hic neminem justificari ex operibus legis, veteris intelligit, seu iis quæ prescribit lex vetus, seclusa fide et gratia Christi, idque patet ex eo, quod vers. 22 et passim opponat hæc opera fidei Christi: cum ergo fidem Christi justificentem iis opponit, non excludit, sed potius includit in fide opera facta ex fide. Sic enim pari modo sub lege includit opera legis, seu quæ faciendæ dicat lex. Ita S. Augustinus, lib. De Gratia et Lib. arbit., cap. VII. Vide Can. 2 et 3.

PER LEGEM COGNITIO PEC. ATI. — Lex docet quid faciendum sit, quid cavendum, quid virtus sit, quid vitium et peccatum. Hinc de ea dicitur, Prov. VI: « Mandatum lucerna est, et lex lux et via vitæ. » Unde et hebraice vocatur תורה thora, id est doctrina et institutio.

Nota: pro cognitio, græce est γνώσις, id est agnitio. Differunt autem cognitio et agnitio: nam

Triplex hujus loci sensus.

Opera et iustitiam legis nihil conferunt ad divinam gratiam.

cognoscimus nova, agnoscimus vetera. Lex ergo non erat proprie cognitio, sed agnitio peccati. Quia jam ante legem a Mose latam, cognoscebant homines peccatum per lumen et legem naturæ. Verum quia hæc lex sensim obscurabatur in homine, hinc Deus per Moysen tulit legem clare explicantem, quod licitum et peccatum. Unde per legem hæc Moses agnovit rursus Judæi peccatum, quod antea cognoverant, licet obscurè per lumen naturæ (1).

21. NUNC AUTEM SINE LEGE (id est, ut Theodoretus et Ambrosius, lege veteri cessante), JUSTITIA DEI (id est justificatio, qua nos Deus a peccatis absolvit, infundendo nobis suam justitiam, id est gratiam, charitatem aliasque virtutes, per Christi Evangelium) MANIFESTATA EST (que olim ante tot sæcula) TESTIFICATA (est) A LEGE ET PROPHETIS (2). — Ii enim quasi testes divini et certissimi hæc justitiam per Christum dandam prænuuntiaverunt et asseveraverunt: ita S. Augustinus, lib. De Spir. et Litt., cap. IX et XI: « Non dixit Apostolus, inquit Augustinus: Justitia hominis, vel, Justitia propria voluntatis; sed: Justitia Dei, non qua Deus justus est, sed qua induit hominem, cum justificat impium, » etc. Unde idem præclare, sententia 320: « Qui, ait, dedit legem, ipse dedit et gratiam: sed legem per servum suum misit, cum gratia ipse descendit: ut quia lex ostendit peccata, non tollit, volentes suis viribus legem exequi, nec valentes, coguntur ad gratiam, quæ et impossibilitatis morbum et inobediencia auferit reatum. »

22. JUSTITIA AUTEM (autem, id est, inquam, vide can. 23) DEI (quæ proponitur et datur) PER FIDEM JESU CHRISTI IN OMNES (dum scilicet omnibus offeritur) ET SUPER OMNES (dum scilicet omnibus reipsa datur, et desuper infunditur) QUI CREDUNT IN EUM, — scilicet « qui credunt, » non ut dæmones, fide nuda et inani, sed, ut amici, fide charitate formata: « credunt, » inquam, Christo, ita ut illi ejusque præceptis obediant. Sive « qui credunt » fide humilii, efficaci et obediendi, ut faciunt mandata, quæ fides docet implenda esse. Sic vulgo dicitur duci exercitus: Si credas huic consiliario, obtinebis victoriam, scilicet si credas præceptis, id est si juxta ejus præcepta aciem et bellum in-

Fides charitate formata, non speculative, sed practica.

struus. Pari modo qui credunt non speculative, sed practice Christo, id est qui Christi dictis et monitis obediunt, hi justificantur et salvantur.

Nota: Cum ait hic Apostolus Justitiam Dei per Christum esse in omnes, et super omnes, » id est in omnes significat universalitatem et diffusionem justitiæ, quod scilicet justitia hæc offeratur et diffundatur in omnes homines qui credunt in Christum: » vero super omnes significat sublimitatem justitiæ, quod scilicet illa supra naturæ viros et merita, desuper e caelo homini infundatur, Ita Anselmus.

23. OMNES ENIM PECCAVERUNT, ET EGENT GLORIA DEI. — « Egent, » græce ἐχθρὸν, quod Syrus vertit, destituuntur; Chrysostomus, caret. Proprie veritas, posteriores sunt gloria, id est gratia Dei gloriosa et munifica, qua justificentur; nec cum viribus nature assequi possunt; sed egent alia priori et præveniente Dei gratia, quæ ad justificationem se præparent, ideoque gratis justificentur. Utraque enim gratia, et præveniens et justificans, gratis datur; præveniens tamen per opera penitentia ad justificationem preparat hominem et disponit. Ita (Ecumenius, Theodoretus et S. Augustinus, De Spir. et Litt., cap. IX).

Nota: Cum ait Apostolus: « Omnes egent gloria Dei, » Cyrillus, lib. De Recta fide, per gloriam Dei intelligit Christum, qui est gloria Patris hoc ipso, quo est redemptor et justificator noster, q. d. Paulus: Omnes egent Christo redemptore.

Secundo, S. Chrysostomus sic vertit et explicat: Omnes, inquit, peccaverunt et destituuntur gloria Dei, quia ad peccatorem non gloria, sed dedecus et confusio pertinet. Unde aliqui gloriam hic proprie accipiunt, beatam scilicet, quam pro gratia vitæ bene acta rependit justus Deus in cælis. Hæc enim destituuntur et indigent peccatores.

Tertio, alii, ut dixi, magis genuine ad mentem Apostoli, per gloriam hic accipiunt gratiam, qua glorificatur Deus. Unde S. Hieronymus, lib. VI in Isaiam, sub finem, et S. Augustinus, lib. I De Peccat. meritis, cap. XXVII, citantes non tam verba, quam sensum Apostoli, legunt, Omnes egent gloria Dei. Quanquam omnes hi sensus eodem fere tendunt. Nam Christi gratia est gloria quædam inchoata, sicut gloria est gratia consummata. Egomus enim Christo et gratia Christi ad hoc, ut per eam, gloriam, qua indignus ut bene beatusque semper vivamus, in cælis adipiscamur.

Hæc est ergo sententia, quam quasi judicialiter audita utraque parte, ex ore Dei pronuntiat Paulus, qua utramque partem, scilicet tam Judæos quam Gentiles, et prostravit et condemnat, q. d. Vos, o Judæi, arroganter contra Gentes insolentis, vosque justos ex lege reputatis: vos vicissim Gentes, Judæos quasi reitutos contemnitis, et ob morales virtutes vobis justitiam arrogatis; ego vestram utrumque causam, justitiam, vitam et mores examinaui cap. I et II, atque ex allegatis et

Gratia præveniens, et justificans gratis datur. Quid per gloriam Dei hic intelligit? triplex explicatio.

Omnes enim dignæ gloria, id est gratia, quæ est summa gloria.

probatus iudico : Omnes tam Judaei, quam Gentes peccaverunt, et egent gratia Dei.

Ditimos ad recte dendum hanc sententiam

Hae sententia sternit omnium hominum superbiam, omnium cristas dejecit, omnesque peccati condemnat, omnes peccatores irae Dei obnoxios pronuntiat, omnes mendicos et agentes Dei gratia, omnes supplices Deo facit; ut non nisi ad Dei gratiam, clementiam, misericordiam et indulgentiam provocare et appellare possint. Qui ergo propriae virtutis aut sapientiae opinione inflatus sumet, audiat hanc Dei sententiam : « Omnes peccaverunt, et egent gloria Dei, » sibi que eam applicans, dicat : Ergo et ego peccavi, ergo et ego peccator sum, et ego magna et gloriosa Dei gratia et misericordia : ut quid ergo superbiam? ut quid tumeam? quid sapientiam, virtutis, honoris et laudis mihi arrogabo? Praesertim si considerem illud, quod ait S. Augustinus, lib. L homil., hom. 23, tom. X : « Nullum est peccatum quod fecit homo, quod non possit facere alter homo, si desit rector, a quo factus est homo. » Rursum, si considerem quod, sicut in peccato conceptus et natus sum, ita pariter in peccatis vivo, et in peccatis moriar : peccator ergo in mundum veni, peccator vivo, peccator moriar.

Vers. 14

24. JUSTIFICATI id est, ut justificentur fiantque justii, et sint justissimi) GRATIS. — Pendent enim haec verba ab eo quod praecessit, « Omnes egent gloria Dei. » Hinc et gratia est participium praesentis temporis, « *δικαιοῦμαι*, » quod more Hebraeo ponitur pro indicativo « *δικαιοῦμαι*, » quo caret Hebraei. Unde clare vertit Syrus, *justificantur autem gratis*. Simplices tamen veritas, ut *justificentur gratis*, tum quia in Graeco non est *autem*; tum quia, ut dixi, pendent haec verba a praecedentibus, et Hebraeorum participia saepe capiuntur pro subjunctivo. Noster Interpres ad verbum vertit, *justificati*, scilicet per participium praeteritum, quia Latini carent participio praesentis in verbis passivis, quale hic est *justificati*; coguntur ergo uti participio praeterito pro praesenti.

Varietas lectio-num alio-quin.

GRATIS, — id est sola fide, ait Beza; sed peperam; nam gratis idem est quod sine meritis praecedentibus fidem, aut etiam sequentibus. Gratis enim dare significat gratuito dare sine merito : gratia enim et gratuitum opponitur merito. Unde cum dixisset Paulus : « Justificati gratis, » explicans subdit, « per gratiam ipsius. » Ubi alludit ad Hebraea חַנּוּן *chinan*, quod a חָנַן *channa*, sicut Latinum *gratias* a gratia deducitur.

Disposi-tiones praeviae ad jus-tificati-onem non exclu-duntur a gratis, imo per-quiri-mur.

Itaque vox *gratis*, in hac significatione non excludit dispositiones (spei, timoris, doloris de peccatis admissis, propositi novi de vita emendanda) praevias ad justificationem, quas alibi requirit Scriptura (sic enim et ipsa fides praevia excludenda foret), sed merita sola excludit : ita Concilium Tridentinum, sess. VI, cap. viii. Sic dicitur diviti pauperem gratia adoptare in heredem, etiamsi requirat ab eo, ut prius bonos mores et disciplina addiscat : quia haec non meriti, sed disposi-

tionis locum obtinent. Par enim est ut futurus filius talis tantique viri ad hoc apposita per bonos mores et disciplinas sese disponat. Vide Can. 3. Gratis ergo justificamur, ut dicamus cum Apostolo : « Gratia Dei sum id quod sum; » et cum Jeremia et Psalte : « Misericordia Domini, quia non sumus consumpti; Misericordia Domini in aeternum cantabo; » et cum Isaia, cap. I, 9 : « Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen (tropologicum gratiam), quasi Sodoma fuissetus, et quasi Gomorraha similes essemus. »

PER GRATIAM IESUS (quam nascimur) PER REDEMPTIONEM QUAE (facta) EST IN CHRISTO IESU, — id est per Christum Jesum. Hebraeam enim *23*, id est *in*, significat *per*, vel *propter*. Vide Can. 25.

Nota *23* per redemptionem. Hinc enim inferebat Marcion : ergo homo non est creatura Dei, sed diaboli. Nemo enim emit quod sumus est; Deus autem emit et redemit hominem. Ita refert Epiphanius, *haeresi* 41. Respondet Origenes, homil. 6 in *Exod.* : « Omnes, ait, creatione eramus Dei, sed propter peccatorum venditium et traditimus nos demoni : ideo pretio sanguinis Christi liberati a potestate demonis, dicimur non tam empti, quam redempti. »

Error Marcio-nis hinc inferre-tis. ho-minem esse crea-turam diaboli.

25. QUEM (Christum) PROPOSUIT DEUS PROPITIATIONEM PER FIDEM IN SANGUINE IESUS (1). — « Propitiationem : » ita legitur Biblia Romana. Graecum *ἱκετόν* verti potest cum Theophylacto, *propitiatorium*, ut alludat Paulus ad placatorium, sive tabulam auream tegentem arcam (hanc enim Septuaginta, quos sequi solet Paulus, vocant *ἱκετόν*), quae erat quasi thronus clementiae Dei, ex quo propitius dabat responsa, indeque hebraice vocatur *כַּפּוֹרֵת* *caporet*, id est placatorium, reconciliatorium, propitiatorium, eraque figura Christi propitiatoris. *Exod.* xxv, 17 : ita Theodoretus, Theophylactus, Origenes; q. d. Paulus : Pro veteri typo propitiatorio, dedit jam Deus antitypum verum propitiatorium, ipsum scilicet Christum.

Unde secundo, clarius *propitatio* hic idem est, quod propitiator (ita Syrus, vide *can.* 21), scilicet victima propitiata et placans Deum hominibus, idque « per fidem in sanguine ipsius, » id est, per fidem sui sanguinis et passionis, q. d. Qui fide credunt Christum passum et mortuum esse, itaque factum esse propitiatorem pro peccatis nostris, his voluit Deus Christum esse propitiatorem. Ita Anselmus. Vel plenius sic, q. d. Propitiationis vel reconciliationis Christi voluit nos Deus propiticipes fieri per fidem, qua credimus eum esse nos-

(1) Vers. 25 et 26 : Quem (Christum) Deus proposuit expiatorem, per fidem in ejus morte collocandam, ut ostenderet justitiam et amorem suum, in eo quod reddentibus remisit peccata olim ab ipsis commissa, pro sua lenitate : ut appareat, inquam (repegit enim quod dixerat, ut saepe solet, ubi quod altius vult indigere animis), eum esse justum ac benignum, et absolvere quaeque credentem in Jesum.

trum propitiatorem, qua fide excitamur in spem veniae, amorem Dei et peccatorum detestationem, itaque disponimur ad justificationem : ita Concilium Tridentinum, sess. VI, cap. II et VI. P. Culchre S. Anselmus, lib. *Cur Deus homo*, cap. IX : « Quid, ait, misericordius intelligi valet, quam cum peccatori damnato aeternis tormentis, et unde se redimat non habenti, Deus Pater dicit : Accipe unigenitum meum, et da pro te; et ipse Filius : Tolle me, et redde pro te? »

Nihil ergo hic habent haeretici pro fide speciali justificante, qua scilicet certissime credam mihi, mihi, inquam, in particulari et in individuo per Christum esse remissa peccata; itaque hoc ipso, quod id credo, peccata mihi remitti meque justificari, ut ipsi voluit. Nil enim tale dicit hic Apostolus; sed verba ejus generalia sunt : « Per fidem, ait, in sanguine ipsius, » id est per fidem passionis Christi.

Alter Chrysostomus, Theodoretus, Ambrosius et Toletus, *23* in sanguine referunt ad propitiatorem, q. d. Christus sanguine non animalium aut alieno, sed suo factus est propitiator. Sed hi trahunt et interjiciunt *23* per fidem. Prior ergo sensus planior est. Adde, tunc verendum esset, in sanguine suo, non *ipsius*, ut vertit Noster. Alioqui si Graeca solum spectes, et phrasim Apostoli, sensus hic S. Chrysostomi probabilior est : solet enim Apostolus verba trajicere, ut dixi *Can.* 38.

AD OSTENSIONEM JUSTITIAE SUE. — Refert haec verba ad quem proposuit Deus propitiationem, ad hoc scilicet, ut per eum ostenderet justitiam suam. Jam per justitiam hic Theodoretus intelligit bonitatem : haec enim vel maxime ostendit Deus in Christo.

Secundo, Ambrosius per justitiam accipit fidelitatem, qua Deus, sicuti hanc propitiationem et justitiam per Christum dandam nobis promittit, ita et reipsa praestitit et exhibuit.

Tertio, Origenes justitiam Dei interpretatur justam peccati vindictam, qua Deus noluit gratis remittere peccata, sed pro peccato voluit justum pretium sanguinis Christi sibi persolvi. Verum quia hoc ostensio justitiae Dei consistit in remissione peccatorum et justificatione nostra, ut sequitur : hinc

Quarto, magis genuine Chrysostomus, Augustinus, Anselmus justitiam hic proprie accipiunt, uti et paulo ante capitur, hoc sensu, q. d. Proposuit nobis Deus propitiatorem Christum, hoc fuit, ut scilicet divitias justitiae, qua Deus in se justus est, ostenderet, communicando nobis peccatoribus eandem justitiam; ostenderet, inquam, se esse illum, qui justificat peccatores per Christum, suamque esse hanc justitiam, non hominum. Haec enim justitia in lege veteri non erat ostensa, nec manifestata. Hunc esse sensum patet ex eo, quod paulo post vers. 26 ita se explicat Apostolus, dicens : « Ut sit ipse (Deus) justus, et justificans eum qui est ex fide Jesu Christi. »

Nota, in hisce Apostoli verbis notari et designari omnes causas justificationis. Nam prima causa efficiens est Deus; secunda, meritoria est Christus; tertia, instrumentalis est sanguis Christi; quarta, applicans est fides; quinta, formalis est remissio peccatorum per gratiam sanctificantem; finalis denique, est ostensio justitiae Dei.

PROPTER (id est, ad) REMISSIONEM PRAESENTIUM DELICTORUM, — scilicet Aetate et aliorum ante Christum; vel propter, id est per remissionem. Graece enim *24* cum accusativo apud Atticos significat *per*, q. d. Christus omnia etiam praecedentia peccata abolevit; jam ergo amplius non est peccandum post tantum amorem et pretium nobis exhibitum : sat vitilis, sat veneri ventriculo datum, nunc vivite Christo.

Nota : pro remissione graece est *ἀπαρτη*, quod primo, condonationem significat. Ita explicat Anselmus, Origenes et noster Interpres, ut *ἀπαρτη* idem sit quod *ἀφεσις*. *Ἀπαρτη* enim quandoque significat aliquid de suo remittere et transilire, id est condonare, ut notat Budaeus.

Secundo, *ἀπαρτη* significat tabem, corruptionem, virium remissionem et debilitatem : ita explicat S. Chrysostomus et Theodoretus, q. d. *24* *ἀπαρτη*, id est, propter tabem praecedentium delictorum, ut scilicet antiqua et quasi tabida peccata et vitia aboleret, et mundum quasi languidum et paralyticum sanaret; hac de causa venit Christus Christique justitia in mundum.

Tertio, S. Augustinus, *De Spirit. et Litt.*, cap. III, et Ambrosius, ut *ἀπαρτη* legant *ἔλεος*, id est propositum. Jam per propositum praecedentium delictorum, intelligunt ipsi benignam Dei voluntatem et bonopacitiam, sive *ἔλεος*, qua placuit Deo peccatoribus subvenire, eosque a praeteritis suis delictis liberare. Verum primus sensus clarissimus et planissimus est.

26. PRAESENTIUM DELICTORUM (quae fuerunt) IN SUSTENTATIONE DEI, — q. d. Quae delicta Deus sustentavit, id est toleravit, diu expectavit, donec Christus veniret eaque expiaret, itaque ostenderet justitiam veram in hoc tempore gratiae, eamque credentibus daret : ita Anselmus.

UT SIT IPSE JUSTUS, ET JUSTIFICANS EUM, QUI EST EX FIDE JESU CHRISTI. — « Justus, » id est fidelis in promissis; vel potius « justus, » id est sanctus et rectissimus. Adeo odit peccatum Deus, ut ideo Filium dederit in mortem, ut pro peccato ex justitia satisfaceret, et a peccato homines ad sanctitatem et rectitudinem suam originalem, in qua a Deo conditi erant in paradiso, traderet; itaque ipse justus suam justitiam nobis communicaret, nosque justificaret per Christum : videlicet vers. 25.

27. UBI EST ERGO GLORIOSITAS TUA? — qua, o Judae, gloriaris et arrogas tibi ex circumcissione, sacrificiis aliisque operibus legis Moisaicae, justitiam.

EXCLUSA EST. PER QUAM LEGEM? FACTORUM? NON;

SED PER LEGEM FIDEI. — Nota ex S. Augustino, lib. I. *Spirit. et Litt.*, cap. XIII, et passim contra Pelagianos: Lex factorum est ea, quæ jubet quid sit faciendum; lex fidei est ipsa fides, quæ impetrat gratiam faciendi quod lex jubet.

Lex factorum est lex vetus; lex fidei est lex nova.

Lex factorum continet præceptum; lex fidei, auxilium.

Lex factorum dat lucem, ut sciamus; lex fidei dat virtutem, ut faciamus.

Lex factorum dicit Deus: Fac quæ jubeo; lege fidei dicimus: Da quod jubes.

Lex factorum est ea, quæ externa opera et facta, eaque multa præscribit; lex fidei est ea, quæ actiones interiores ordinat, inter quas prima est fides et amor.

Denique quod hic dicit Apostolus, justitiam querendam esse ex lege fidei, non autem ex lege factorum, idem est cum eo quod dixit cap. II, vers. 29, circumcissionem cordis fieri spiritu, non littera.

28. ARBITRATUR. — Græcè *λογίζεσθαι*, id est colligimus et rationamur.

ENIM. — Græcè *ὅτι*, id est igitur: est enim hæc omnium hæcenus dictorum conclusio, q. d. Igitur ex dictis colligimus et concludimus, « justificari hominem per fidem sine operibus legis. »

JUSTIFICARI HOMINEM PER FIDEM. — Lutherus addit *solum*, q. d. Apostolus: Sola fide sine ullis operibus justificamur. Cumque Catholicis quidam hoc ei objiceret, eumque quasi falsarium argueret, Lutherus ita respondit, ut patet tom. IV operum Germanicæ. Lutheri, quæ excusa sunt Wiltbergæ, anno Christi 1531, fol. 473, pag. 2: « Doctor Martinus Lutherus vult sic habere, et dicit Papistam et asinum rem esse unam. Sic volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas. Nolumus enim Papistarum scholares esse, sed judices. Lutherus ita vult, et ait se Doctorem super omnes doctores totius Papatus. » Audisti Luciferum Lutheri ore loquentem. Dico ergo, Apostolus ait nos justificari per fidem, non solum, sed tanquam radicem, fundamentum et initium justificationis: ita Concilium Tridentinum, sess. VI, cap. VIII: « per fidem, » inquam, talem, quæ ad spem, penitentiam et charitatem se diffundat, ut patet *Galat. v. 6; 1 Cor. XIII. 3.* Adde, justitiam ab Apostolo fidei præ aliis virtutibus tribui, eo quod fides clare ostendat homines justificari, non propria virtute ad meritum, sed Christi, in quem credentes salvi fiunt. Hæc enim initio Ecclesiæ maxime inculcanda erat munda.

Ubi nota: Cum Apostolus hic passim fidem ab operibus separat et distinguit, opera intelligit legis, non solum ceremonialia et judicialia, ut voluit Ambrosius et Theophylactus, sed et moralia, sive decalogi (ut recte docet S. Augustinus, *De Spirit. et Litt.*, cap. IV), solo legis dictamine, et solis naturæ viribus facta. Sub fide vero gratiam,

spem, charitatem cæterasque virtutes Christianas collocat et complectitur. Id ita esse patet *primò*, ex cap. XII, vers. 3, ubi gratias, dona, virtutes quas Deus variis varie distribuit, vocat Paulus « mensuram fidei, » quam cuique Deus dividit. Idem clare patet ex epist. S. Jacobi, cap. II, vers. 21 et seq., ubi sic ait: « Abraham pater noster, nonne ex operibus justificatus est, offensus Isaac filium suum super altare? Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius; et ex operibus fides consummata est? et suppleta est Scriptura dicens: Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam. » Quid clarus contra Novantes, qui ex sola fide hominem justificari volunt, dici posset?

Secundo, idipsum patet ex scopo Apostoli. Tantum enim vult Apostolus hic probare necessitatem fidei et gratiæ Christi, ex eo quod opera sive legis, sive naturæ, sine hac fide et gratia Christi non poterint nos a peccato justificare; alioquin enim gratis mortuus esset Christus. Hoc autem non sequitur, si dicamus justificari nos ex operibus factis ex gratia Christi, quia illa habemus a Christo; unde de illis, non in nobis, sed in Christo gloriamur, imo per illa magis illustramus fidem et gratiam Christi. Ita Patres S. Augustinus, *De Fide et Operib.*, cap. IV. Agit enim Apostolus contra Judæos, qui jactabant opera non fidei, sed legis. Vide *Can. 2 et 3.*

Dices: Non videtur Apostolus hic agere contra Judæos; nam Judæi habuerunt ante Christum fidem Christi venturi, et ex ea justificati sunt.

Respondeo: Ita est; sed, cum Christus venit, tum Judæi hanc fidem in Christum amiserunt, et sine fide Christi, quem recipere noluerunt, assererunt sibi deberi justitiam ex operibus legis, puta ex circumcissione, sacrificiis aliisque lustrationibus et observantiis legis; itaque a justitia et salute exciderunt. Unde solenter annotavit S. Augustinus, loco jam citato, quod S. Jacobus timens ne quis ex S. Paulo errare putaretque solum fidem justificare, scripserit suam epistolam hoc fine, ut doceat opera requiri ad justificationem. Cum ergo S. Paulus negat opera justificare, intelligit opera legis et naturæ, quæ fiunt per legem et naturæ vires, seclusa fide et gratia Christi. Cum vero S. Jacobus asserit opera justificare, opera intelligit facta ex fide et gratia Christi. Atque, ut ait S. Augustinus, lib. LXXXIII *Quæst.*, cap. LXXVI, Paulus intelligit opera quæ fidem præcedunt, Jacobus vero intelligit opera quæ fidem sequuntur.

Licet vero Paulus generatim loquatur de operibus cujuslibet legis, etiam naturalis et decalogi, ut patet vers. 20: « Per legem, ait, cognitio peccati; » et cap. II, vers. 12, 13 et 14, ubi ait factores legis, non auditores justificari, et Gentem naturaliter facere ea quæ legis sunt: tamen, cum ait nos justificari per fidem sine operibus legis, per opera legis præcipue accipit opera ceremo-

Paulus loquitur de operibus naturæ et decalogi, et non de operibus legis.

nia et lege ceremoniali præcepta, qualia sunt circumcidere præputium, lustrare se aqua lustrali, offerre victimas pro peccato, etc. Nam loquitur de ea lege quæ opponitur fidei, fidei autem proprie opponitur non decalogus, sed lex ceremonialis, quia figura erat, sicut fides est veritas: figura autem et veritas opponuntur. Id patet ex hoc versu, ubi fidem opponit operibus legis, illicque, non his, justificandi vim tribuit; et vers. 30: « Unus, ait, est Deus, qui justificat circumcissionem (circumcisionem) ex fide, et præputium (præputium Gentilem) per fidem; » et vers. 31: « Legem ergo destruiamus per fidem? absit; sed legem statuimus. » Ex quibus omnibus liquet, Apostolum præcipue agere hic de lege, quæ tanquam umbra et figura opponitur fidei, tanquam veritati et corpori; ac consequenter « opera legis » vocari ab eo opera legis ceremonialis potius quam naturalis et decalogi. Ita Maldonatus. Vult enim nos justificari per fidem, non per circumcissionem, aliasque ceremonias et sacrificia legis veteris, quibus se justificari putabant Judæi.

29. AN JUDÆORUM DEUS TANTUM? NONNE ET GENTIUM? — Est novum argumentum, quo probat Paulus ex absurdo nos justificari, non ex operibus legis, sed ex fide Christi: quia scilicet si ex operibus legis justificaremur, ergo justitia alligata esset legi Mosaicæ et Judæis, ac consequenter Deus videretur tantum Judæorum habere curam, et hæcque Judæorum Deus tantum, non Gentium, quod est absurdum.

30. UNUS EST DEUS (Judæorum et Gentium), QUI JUSTIFICAT CIRCUMCSSIONEM (id est circumcisos, puta Judæos) EX FIDE, ET PRÆPUTIUM (id est præ-

putiatos, puta Gentiles: vide *can. 21*) PER FIDEM.

31. LEGEM ERGO DESTRUIAMUS PER FIDEM? — Occurrit objectioni Judæorum dicentium: Tu, Paulè, justitiam admisis legi, eamque arrogas fidei, ergo legem destruis per fidem. Respondet Paulus: ABSIT: SED (potius) LEGEM STATUIMUS. — Quia lex statuitur et confirmatur ex eo quod illa quæ lex illa significabat et promittebat, per Evangelium (quod fidem hic appellat Paulus) completa sunt. Messias enim in lege nova adimplevit, et adimplendo quasi stabilivit et confirmavit quicquid Moses præfiguravit in lege veteri.

Nota: Opponit Paulus verbum *ἰσθῆς* (quod respondet Hebræo *הקנין hekinin*), id est statuo, stabilio, facio ut aliquid stet, alioqui vacillans et casurum, verbo *καταρτίω* (quod respondet Hebræo *הפיק hephik*), id est destruo, aboleo, irritum facio, q. d. Ego per Evangelium adeo legem non destruo, non deicio, ut eam per hoc stare faciam, stabiliam et confirmem. Evangelium enim est confirmatio, ratificatio, obsignatio legis et Prophetarum. Præclare S. Prosper, in *Sententiis* excerptis ex S. Augustino, quæ habentur in fine tom. III S. Augustini, num. 44: « Lex, ait, data est ut gratia cresceretur, gratia data est ut lex impleteret. Neque enim suo vitio non implebatur, sed vitio prudentiæ carnis, quod vitium per legem demonstrandum, per gratiam sanandum fuit (1). »

Evangelium est confirmatio et obsignatio legis et Prophetarum.

(1) Ostendit Paulus ab hoc commate 31 usque ad cap. IV, 23, doctrinam Apostolicam de fide non repugnare doctrinæ veteris Test., sed potius cum ea optime consentire: Per legem h. l. intelligitur doctrina quæ in scriptis libris veteris Testam. continetur; fides vero est doctrina de fide.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit probare exemplo Abraham, non per opera legis aut naturæ, sed per fidem Christi, omnes justificari. Ita Origenes et Eusebius.

Primo ergo urget illa verba Genes. XV: Credidit Abraham Deo; et reputatum est illi ad justitiam.

Secundo, vers. 10, docet hæc verba dicta esse Abraham ante datam ipsi circumcissionem, quam postea Abraham accepit, ut esset signaculum justitiæ jam acceptæ per fidem: indeque concludit nos pari modo, non per circumcissionem aut legem, sed per fidem justificari.

Tertio, vers. 13, docet non per legem, sed per fidem nos amplecti et participare benedictionem, id est justitiam et salutem Abraham ejusque semini gratuito promissam, adeoque omnes eos, qui Abraham fidem imitantur, sive si Gentiles sint, sive Judæi, veros esse Abraham filios et heredes.

Quarto, vers. 18, exaggerat Abraham fidem, quod contra spem in spem crederet se senem ex Sara amicum et sterilem generaturum Isaac, et semen a Deo promissum; indeque vers. 23, infert hanc Abraham fidem nobis imitandam esse, si justificari et salvari velimus.

1. Quid ergo dicemus invenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem? 2. Si enim Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. 3. Quid